

KÖNYVEK

Gergely Sándor Dózsa-regénye. (Athenaeum.)

A magyarnyelvű marxista irodalomnak a történeti regény terén kétségtelesen legnagyobbszabású alkotása Gergely Sándor Dózsa-trilógiája (1514), mint ahogy a társadalmi regényben Déry Tibor *Befejezetlen mondata*. A mű tizenhárom évi munka eredménye (1935—1948). Első két kötete még Moszkvában jelent meg 1936-ban, ill. 1940-ben, a befejező kötet már itthon készült és nemrég jelent meg az Athenaeum kiadásában.

A három kötet mindenekelőtt a koncepció hatalmas arányaival ragad meg. Az első kötet (*Üri szék*) mintegy előjátéka csak a nagy tragédiának; az olvasónak váratlanul, a nyugati végeken játszik, legnagyobbbész a Bécs felé kacsingató Kanizsai János rengeteg birtokain. Tárgya az urak kegyetlenkedésének, a szegény jobbágnép szenvedéseinek, és egyre növekvő elkeseredésének bemutatása, amely Bakócz érsek szavára a keresztes zászlók alá hajtja őket. Az országos események árnyéka csak a háttérben rémlik fel. A kötet az esztergomi seregszemlével végződik, Dózsa alakja csak az utolsó lapokon jelenik meg. A második kötet (*A nagy tábor*) a Pest alatti keresztes tábor élete körül csoportosítja anyagát. A kötet összetartó szála a keresztes hadak gyülekezése és a nagy kérdés: merre fordul ez az óriási erő? A két főmotívum itt is egyfelől az urak kegyetlensége és romlottsága, másfelől a parasztság gyötrelme és elkeseredése, de itt már egyre nagyobb helyet foglalnak el az országnagyok nemzetvesztő intrikái, amelyek árulás formájában be-beszűröngöznek a keresztes sereg vezérei közé is. A végén a tábor megindul Cegléd felé, az országos gyülekezésre. — *A Tüzes trónus* magát a hadjáratot eleveníti meg. Az utolsó percig úgy látszik, hogy a keresztesek tudatossága, vezetőik elszántsága, önzetlensége, politikai és hadi bölcsesége győzni fog az egymást gyűlölő és nyomorúságos egyéni érdekeiken túllátni képtelen urak torzalkodásán, gyávaságán, tehetetlenségén. Végül azonban a mindvégig kétes szerepet játszó Zápolya rácsap a parasztságra és az utolsó lapokon hirtelen, meglepetésszerűen, minden visszájára fordul, a sereget szétverik és Dózst borzalmas kegyetlenséggel végzik ki.

Ez a hatalmas koncepció valóban imponáló. A keret szélesebb, mint Eötvös hasonló tárgyú regényéé, a részletharcok száma messze felülmúlja a Zalán futása párharcait, az alakok tömege Móricz Erdély-trilógiájára emlékeztet.

A nagy koncepció nagy és széleskörű tanulmányokon épül. Márki Sándor Dózsa-életrajzának hatalmas, de feldolgozatlan nyersanyagát aprólékos részletmunkával, vagy leleménnyel értékesíti. Rengeteg alakkal dolgozik, nemcsak magyarokkal, hanem németekkel, szerbekkel, zsidókkal, cigányokkal is; közte sok a költött is, de ezeket oly ügyesen vegyíti el a történeti nevek közé, hogy a kétféle elemet csak beható történeti vizsgálattal lehet megkülönböztetni.

Művészi szempontból a trilógia legnagyobb értéke — a történeti regénynek talán legdöntőbb tulajdonsága, — hogy történelmi atmoszférát tud teremteni. Az alább kifejtendő súlyos hibák ellenére is: jelenetei, leírásai, párbeszédei legtöbbször élnek. A történeti regények nagy többségét jellemző papiros-iz hiányzik belőle. Nem kell hozzá túlságosan éber kritikai érzék, hogy itt is, ott is megérezzük: ez aligha volt így, sokszor bizonyosan nem volt így; — mégis, olvasásközben a legtöbbször életszerűen hat: magával tudja vinni az olvasót a bemutatott miljöbe.

A legkevésbé lehet ezt elmondani — és ez a regénynek művésziileg legnagyobb hiánya — a jellemről. Alakjainak, még a legfőbbeknek is, nincs

éles sziluettjük: nem tudjuk őket egymástól megkülönböztetni. Cselekvésben is, beszédben is át-átjátszanak egymásba. Tipusok, — de csak tipusok: a típus egyéni változatának és ezért igazi életszerűségének csak halvány jeleivel. Így aztán a rengeteg alak, amely körülöttünk hullámszik, összeolvad, az egyes arcok elmosódott körvonalakat mutatnak. Mindez nem baj addig, amíg csak tömeg-jelenetekről van szó; ilyen bőven van a regényben, és ezek mindaddig élveznek is, míg valamelyik fontosabb alak köré nem kezdenek csoportosulni. Mihelyt azonban egy ilyen szólal meg, kezdődik a bizonytalanság: ha az író meg nem nevezné, hogy ki a beszélő, akárhányszor nem ismernénk rá, pedig esetleg már köteteken át kísértük.

Ha keressük, mi a magyarázata az egyéni körvonalak hiányának, hamar rájövünk a megoldásra: az alakoknak nincsen gyökerei. Ha mai szóval akar-nám magam kifejezni, azt kellene mondanom: nincsenek dialektikusan ábrázolva. Nem tudjuk, honnan jöttek, hogyan lettek ilyenné, miért állnak ott, ahol állnak, miért viselkednek úgy, amint viselkednek? Amikor megjelennek előttünk, már készek és belsőleg nem is fejlődnek többé, legföljebb az események vetik őket ide vagy oda. Nyilvánvaló: az író azt akarja mondani, hogy osztályhelyzetük határozza meg pályájukat. Ez kétségtelenül igaz is, legalább bizonyos, igen magas fokig. De az írónak éppen ezt kellene megmutatni, hogyan alakítja a társadalmi valóság belső életüket. Ezeknek az alakoknak azonban alig van belső életük: egész valójuknak csak kifelé fordított, a Dózsa hadjárat felől megvilá-gított foltjai mutatkoznak meg előttünk. A jellemzésnek ezt a formáját egy nagy író keze alatt talán megbírná a színpad, de a regényíró művészeté éppen abban állna, hogy megmutassa: hogyan lesznek, alakulnak és alakítanak jellemek és események? Gergely, nyilván szándékosan, jóformán teljesen lemond a fel-sőbb lelkiélet rajzáról. Lehet, hogy itt is Móricz *Erdélyének* félreértett példája vezetí tévútra. Az *Erdély* alakjainak legnagyobb része is ilyen brutális ösztön-lény: nyilván mindketten jellemzőnek tartják ezt a rajzolt korra; csak hogy Móricz nál mindig meg-megvillan, sőt éppen legfőbb alakjaiban soha el nem al-zik a lélek másik, felsőbb világa sem — gondoljunk csak Báthory Gáborának lelki hánykódásaira, vagy Bethlenének következetesen keresztülvitt mélységes lelkiéletére, hogy ne is szóljunk a nőalakok gazdag és bonyolult lelkivilágáról. Mindebből Gergely trilógiájában alig van valami. Még diákjai és papjai is primitíven egyrétűek, minden szellemiség híjján valók, hiányzik belőlük még társadalmi helyzetüknél is (a tudománnyal és a vallásos lélekformával való, ha nem több, legalább mesterségbeli érintkezésnek) jóformán minden nyoma. Még pap-, vagy diák-voltukat is csak onnan tudjuk, hogy az író papnak vagy diáknak mondja őket. Érti ezt a hiányt az író maga is. Egyik-másik alakjában (mint Lóczy várnagyban) félreérthetetlenül fel-feltör a szellemi élet után való vá-gyakozás, de ez a néhány sóhajlás minden, amit ebből a többől meg tudunk kapni. Legjobban mutatja az írónak ezt az érzését az a romantikus titokzatos-ság, amivel egyik-másik alakját, így legnagyobb szeretettel rajzolt hősét, Balogh Gábrit, vagy az imént említett Lóczy várnagyot, vagy más oldalról Dózsa Gergelyt és még egy-két alakját körülveszi. Ennek hatása alatt egyre várjuk, hogy ki fog derülni valami, ami majd megmagyarázza, hogyan lett Gábrit diák olyan európai színvonalú és összeköttetésű politikus és olyan nagyszerű had-vezér, miért viselkedik Dózsa Gergely olyan érthetetlenül, vagy miért nézi el Dózsa György öccsének érthetetlen, de mégis félremagyarázhatatlan áruól sze-repét; mindezzel azonban nem kerül sor. Innen állandó bizonytalanságunk éppen ezekkel a gazdagabban megrajzolt alakokkal szemben is.

Azt kell hinnünk, hogy Gergely szándékosan választotta ezt az ember-rajzoló módszert, nem lehetetlen, hogy éppen a tendencia, a marxista irodalom-szemlélet követelte pártosság elvének téves felfogása miatt. A regény főmon-danivalója természetszerűleg az urak gonoszságának és kegyetlenségének, vala-

mint a nép szenvedésének, a fölkelés szükségszerű és mindenestül jogosult voltának bemutatása. Hogy ezt a magától adódó, senkittől kétségbe nem vont tételel bizonyítsa, olyan technikához folyamodik, amely igen kevésbé alkalmas a bizonyításra: a romantikus ellentét-technikához. Az urak valamennyien aljas, (vagy buta és aljas) ördögök, a Dózsa oldalán állók valamennyien a végsőkig gyötört, de tiszta, nemes és nagyraemelt emberek, egy ponton azonban semmiben sem különböznek ellenfeleiktől, t. i. éppen olyan kegyetlenséggel dühöngnek ellenfeleik ellen, mint azok öellenük. Ez lehet lélektanilag igaz és történetileg hiteles, művészileg semmiesetre sem az. A kegyetlenségnek és a szadizmusnak ekkora áradatát, például a karóba húzások ezreit, nincs olvasó, aki megbírná. Ahol azonban a hitelességnek még látszatát sem tudja megőrizni az író, az az egyháziak bemutatása. Nem arról beszélek, hogy az író a valóságnak ezt a területét egyáltalán nem ismeri, hogy egy sereg idetartozó fogalommal (zsolozsma, búcsú, excommunicatio stb.) nincsen tisztában, nem is olyan jelentéktelen anakronizmusokra gondolok, mint pl. hogy az esztergomi érseket hercegprímásnak mondja, hanem magára az egész egyháznak, illetve egyháziaknak teljes beállítására: még itt sem arra, hogy ez a beállítás tendenciózus — ezt egy forradalmi célzatú regényben meg lehet érteni, — hanem arra, hogy csak tendenciózus és azon felül semmi. Ne felejtsük el, hogy a kor a megreformált koldulórendek kora, a Vásárhelyi Andrásoké és a Laskay Osvátoké, a csodálatos bensőségű magyar kódexirodalom virágkora. A regény utolsó sorai pl. (talán Derkovits metszetének hatása alatt?) így hangzanak: „Zápolya János tapsolt s kezével csókokat intett a tüzes trónus felé. Várday Ferenc püspök hangos hálaadó imába kezdett. A sok kanonok, apát, barát, ki az emelvényen s az emelvény körül állt, füstölőt lóbált s hangosan zsolozsmázott.“ Az embernek Goethe szava jut eszébe: az olvasó — azt hiszem, a legelszántabb anti-klirikális olvasó is — észreveszi a szándékosságot és lehangolódik.

Nagyon megnehezíti azonban a mű olvasását a regénynek egy másik, tisztán esztétikai jellegzetessége, amely azt hiszem, szintén egy nem-szerencsés eltökéltségen alapszik. Ez a regény szerkezeti alapelve. Aligha tévedünk, ha ezt nagy minták — elsősorban Gorkij és Alexej Tolsztoj, talán Móricz Zsigmond — hibásan értelmezett hatásának tulajdonítjuk. Ez az a mozaikszerű szerkesztés, amely a nagy világkép hatását apró, jellemző jelenetek zuhogó áradatával éri el. Főntebb elismerőleg emeltem ki a regény nagyarányú koncepcióját. Ugyancsak elismerőleg állapíthatjuk meg számtalan kis epizódnak színes, gazdag, helyenként megkapó leleményű szépségét. A főntebb említett nagy mintáknál azonban a nagy koncepciót és az apró epizódokat érdekes és egységes cselekmény, mese köti össze. Az alakok pedig, akik az egyes epizódok hősei, élesen kirajzolódó, nemcsak élő, hanem életszerűen fejlődő jellemek. Mindkét érdeklődést-ébredéstartó elem, — a figyelmet lankadni nem engedő mese és a szemünk előtt el nem tűnő, megragadó alakok — hiányzanak, vagy majdnem hiányzanak a trilógiából. Az epizódok gazdagságát erősen leszűkíti, hogy — mint az alakok, — ezek sem különböznek egymástól eléggé. Rengeteg a motívumismétlés: az epizódok is — néhány izgatón érdekes kivételen túl (mint a kincset szállító naszdások ügyes leleménye) — nagyjából szintén öt-hat típusra vezethetők vissza és ezt az egyhangúságot nem ellensúlyozza — mint láttuk — az alakok változatossága sem. Innen a regénynek, mint olvasmánynak, fásasztó volta.

Gergely azonban bizonyára nem olvasmányos művet akart írni, hanem a szocialista realizmust akarta belevinni a magyar történelmi regénybe. Mint ilyen kísérlet, trilógiája tiszteletreméltó és arányaiban monumentális vállalkozás, érdekes próbája a szemlélet értékeinek és határainak.

S. S.

COLA DI RIENZO. *Koltay-Kastner Jenő* könyve. (Szeged, 1949.)

A „kontinuitás” legendája, akár mítoszokba burkolt lappangó népi tudat, akár avatott hagyománykutatás formájában nem lehetett sehol sem oly meggyőző, mint *Rómában*, azon ezredév alatt is, mely utolsó imperátorának bukásától a renaissance küszöbéig telt el. Mint ahogy nyilvánvalóan az *Urbs*ban minden időkben voltak köfaragó műhelyek, melyek kivánság szerint a mintát *antik* szarkofágok után mérték le s ahogy az *ösk* *lingua*-ja csak szelíd lejtőkben ereszkedett le a volgaréig — úgy bizonyos, hogy a „*Roma caput mundi*” hivatástudatának örvénylő, középkori formája is ott lappangot a kispolgárok, kézművesek, plebejus-rétegek utcáiban. Talán elég volt egy hasonlat, egy régi, kegyes imperátor emlegetése, népi ünnepek villanása, hogy a kifosztott, minden hatalmi erőforrásától eltávolított polgár újból „multjára boruljon” s szalmalángrebbenésű, de félelmes erejű kitérésekkel vallja magát újból és újból a „*caput mundi*” választott népének. Csak emlékezzünk arra a jelenetre, amikor az utolsó „*avignoni*” szentatyja, *Gergely* pápa váratlanul meghal — *Rómában* s órák alatt háborgó tengerre válik az *Urbs*: a tömeg fenyegető szava behatolt a sebesen összegyűlt *conclavéra*: *Romano lo volemo!* kiáltják... s ezzel elindul a nyugati egyházszakadás.

Cola di Rienzo mítosz és realitás talajából szökken elő abban a trecentóban, mely nyugtalan színeivel, átmeneteivel, stílusváltozásaival melegágya lehetett ilyenfajta hatalmi „*survival*” kísérletnek. A Fél-sziget déli részében még a középkor öszének *Anjou*-lovaigkora él, de Toszkánában — s különösen Firenzében a „kisebb céhek” demokratikus forradalma kezdi átvenni az uralmat a nagy kereskedő- és bankárdinasztiák szövetségeitől, a nemeseket kizárják a hatalomból, kancelláriák és kontorok egyaránt ismerik már a könyvvitelt. *Róma* elhagyatott: császári interregnum s az *avignoni* évtizedek nem a

szabadság, az önrendelkezés levegőjét sodorják *Róma* nagy emlékeket hordó tereire, hanem csak a legnyersebb ököljog várkonyokból kicsapó, fosztogató *bracchiális* rendszerét. *Cola*, aki kocsmáros fia s nyilván nem ő volt az egyetlen, aki késeibb évei során császárszarmazás mondájával akarja mitikussá tenni családfáját — ebben a trecentóban születik, mely *VIII. Bonifác* halála óta nem látott — félszázadnál hosszabb időn át — az Örök Városban szentatyát. Az előkészület két évtizede olyan lehet, mint valami elnyúló *grammatikai* gyakorlat: a források hősünk latin ékes-szólásáról, deák leveleinek színpompás, trópusokban gazdag, barokkos stílusáról számolnak be — valóban, *Cola* messze áll az újjászületés korának hideg, erasmusi művészetétől — saját nyelvét, ősei nyelvét beszéli a saját legegényibb hangszerelésében, féktelenül, áradva — olaszul.

Eddig az eredet, melyet nagyjából egyformán exponálnak életirói, a száraz *Gregorovius* s a fellengős *meditációiban* egetet verdes *d'Annunzio*. De *Cola di Rienzo* évei a városi jegyzőségben, lassú behatolása a város közéletébe, szinte váratlan *avignoni* követsége s a középkorban általában oly ritka „*karrier*” — egyéni varázsának, szónoki bővöletének sikere a pápai udvarban — már mind kissé hozzátartozik a *Cola*-mítoszhoz, mely a szerzőnk által legfőbb forrásnak elfogadott kitűnő Anonym *Vitá*-ját is megílehetette.

Bizonyos, hogy ifjúi esztendőinkben ezt a romantikus *Colát* ismertük el igazának, hatalmának regényes évében együtt éltünk vele: csodáltuk bölcseségét, újításainak merész, ellenállhatatlan lendületét, a hősiességet, ahogy századok porát, gátját, balasztját elseperte, ahogy majdnem modern értelemben vett életfeltételeket adott a szegények, megnymorítottak, kifosztottak *Rómájának*. Ezekben a korai éveinkben *Cola di Rienzo* jelkép volt s emlékezetes szabadságfárosz, melyet kioltott a világ maradi erőivel szövetkezett zsarnokság.

Am akkor, ha akár a krónikás szavát követjük, akár romantikus regényfolyam mellett haladunk, de leginkább, ha szerzőnk komoly, minden soránál dokumentált könyvét olvassuk — szinte kísérteties, mennyire ismerősek lesznek egyszerre Cola szavai és tettei — közelmúltunk levitézlett diktátorainak metodikájában és hangszerelésében. A népszuverenitás hangulati kisajátítása, a misztikus álmok belekeverése a mindennap politikai gestióiba, a jelképes szertartások meg nem-szakadó, heraldikus láncolata, az idézetek öntömjenező lírája: mindez még félelmesen ismerős. Cola di Rienzo — valóban, talán az első későközépkori diktátor, aki városi néppel, annak urbánus hangulatait kiismerve, városi igényeinek édesgetésével jut a hatalomhoz s ugyanúgy eltűnik onnan, mert szüntelen, fárasztó hősködését, metafizikus ábrándképeit a „panem et circenses” népének kései, de alapjellegükben változatlan unokái megelégedik.

Cola di Rienzo kísérlete szélmalom-harc volt. Diplomáciájának néhány hét alatt sikerül ujjathúzni a világ akkor ismert összes hatalmasságaival: megsérti, magához idézve a császárt, belekontárkodik a Curia százados jogrendjébe, kétségbevonja az itáliai fejedelemségek és városállamok szuverenitásának alapjait: így mindenkit mindenki ellen uszít s ugyanakkor ő maga ott himbálódik abban a városban, melyben egy-két évvel azelőtt még feudális bárók diktáltak ökoljogukat — s itt akár ítélkezni, ő a császárként tribunussá koronázott, lovagi köntösben fesszög Cola — *Urbi et Orbi*-nagyravágyásában.

Csak éppen szép a kísérlete, mert valamit felszabadított az európai lélekben. Kalandjával restaurál néhány hónapra egy csodálatos antik hagyományt; a jogászok lappangó öntudatában még élő *ius gentium*-ot, a *comitiák* népi emlékeit, a piacok haqymacsomóra mindmáig leszúrt táblákat: *SPQR* büszkélő felirataival... Kísérlete, ha kevésbé lett volna költői s inkább Borgia Cézár, mint Pet-

rarca lett volna atyai tanító mestere — nyilván több évtizedig is tarthatott volna a középkor lassúbb eseményváltozásai között. De akkor nem ismertük volna meg az utolsó római tribunus sorsának talán legizgalmasabb, lappangó éveit: bukása után bujkálását a *fraticelli*-k szektás barlangjaiban, felbukkamását Prágában, ahol az ékesszólás csodája újból és újból elvarázsolja latin aranyesőjével az északi barbárokat... nem tudnánk semmit második avignoni útjáról s arról a különös kapcsolatról, mely Colát — nem mindig csak reálpolitikai síkon — Nagy Lajos királyunkkal összefűzte, akiben szintén ott lappanghatott egy-egy szikrája Cola miszticizmusának... Ha nem lett volna fellengős, gyarló, ködlovag, irreális... ha nem szeretett volna jobban az életnél annak „festett-mását”, ha Cola di Rienzo a kellő machiavellisztikus időpontokban kiméletlenül tudott volna kötelet vetni riválisai nyakába — nyilván egyike lett volna a trecento apróbb tirannusainak, akik több-kevesebb tehetséggel városokat szereztek s néha pár századon át is — Esték s Gonzagák mintájára — megtartották családjuknak... Csak akkor nem maradt volna fenn európai történetünk e különös, donquichotei figurájaként a vörösszakállas Tribunus, akinek forradalmi ékesszólását, színes ködét s szölamainak változatlanul bátor metaforájáé immár hat évszázadon át végiglelkese di minden ifjú nemzedék. Colának ilyennek kellett lenni: ily csodálatosnak, misztikusnak, gyarlónak.

Koltay-Kastner csendes szóval, erős forráskritikával, nagy apparátussal hozza elének a — tudomásunk szerint — első magyar Cola életrajzot. Szövege könnyen olvasható, színes. Dicséretünk szóljon a vidéki nyomdának is, mely úgyszólván „errátá”-k nélkül tudta-kiállítani e nehéz-szövegű kötetet.

Passuth László

VENDEGEK A PALACKBAN.
Mándy Iván elbeszélései. — (Új Idők, 1949.)

Mándy Iván atmoszféra-teremtő író.

Műveiben élményeinek nem annyira elemző elbeszélését, mint inkább hangulatát akarja visszaadni. Hogy azonban teljesértékű művészi hatást kelthessen, a hangulatot, annak a *bizonyos* pillanatnak, eseménynek, állapotnak hangulatát sűrítve kell adnia, atmoszféráját kell megteremnie. A sűrített légkör sűrített cselekményt is követel — egy lélekzetvételre kell az olvasónak az író élményét befogadnia. Ezért ez az alkotásmód nemcsak különösen fejlett stíluskészséget, hanem megfelelő műfajt is kíván: a novella műfaját. Az élményt csattanós rövidséggel élénk állító novella nemcsak elbirja, de meg is követeli a telített atmoszférát.

Mándy Iván tehát művészetének természeténél fogva novellairó. Sajátos típusait, egyéni meglátásait ez a műfaj fejezi ki legművészeibben. Két regénye (A franciakulcs, A huszonegyedik utca) után ez a novelláskötet tükrözi leghívebben és legbiztatóbban művészetét. „A huszonegyedik utcá”-nak emlékek, hangulatok árján ringatózó, expresszionisztikus atmoszférája itt határozott, egyéni igazi életet és igazi valóságot adó stílussá fejlődött.

A „Vendégek a Palackban” novellái az élet válságos pillanatait ábrázolják, illetve azok hangulatát tükrözik. Nem csupán kiragadott „genreképek” tehát a kültelkek fáradt, groteszk életéből; nem csupán a társadalom kitagadottjainak, a régi Lóversenyter, a Mátyás-tér és a Népliget háromszögében vergődőknek élete e novellák ihlető motívuma. Ezekben a novellákban a szerző megmutatta, hogy sajátos stílusa nemcsak *egy bizonyos* embertípus bemutatására korlátozódik, hanem bármilyen ember, *bármelyikünk* életét is művészi élménnyé tudja formálni.

Ezért tartjuk jelentősebbeknek a kitűnően megírt, de igazi élménnyé csak egyetlen egyszer varázsolható novelláknál (Vendégek a Palackban, Könnyező fák, Hajnali szél, Villám) az emberi élet mélységeit fürkésző „Besúgó”-t, a „Kosztos vendég”-et

vagy a „Halott”-at. A „Kosztos vendég” a háború utáni évek tétova, céltalan, a pénzromlásból még fel nem ocsudó hangulatát kelti életre. Hősei nagy lélekzetvétellel, a legkülönbözőbb vágyaktól tüzelten, de határozott cél nélkül rontanak bele az életbe. A vendéglátó családfő valaha pap akart lenni, de ki tudja hogyan, ma mégis felesége és gyermeke van, akiket egy konvikтусi preceptor tehetetlen, méla szigorával próbál irányítani; a fiú színészhetség, de írni akar; a hős pedig írótehetség, de udvarolni akar... Téma és forma, (lazán, vázlatzerűen gomolygó emlékek), itt egymásra találtak. A kötet legjobb műve, a „Besúgó” megrázó erővel mutatja be egy magányos, téletlenségére kárhóztatott öregasszony lelkének démoni tettvágyát, amikor a gonoszság végre cselekvési lehetőséget ad neki. Mintha apró-cseprő, évek során át felgyülemelő kis sérelmei miatt szőtt tervei, melyekkel talán csak önmagát akarta vigasztalni, egy gonosz varázsló intésére testet öltöttek volna. Ebben a novellában maga az atmoszféra a legaktívabb tényező: ez az, — a légitamadások, az üldözések légköre, — ami a vénasszonyt passzivitásából kilendíti.

E két novella mellett a tömör, fojtott drámaiságú „Halott”-ra kell rámutatnunk, amelyet, ha nem állana alatta az 1940-es dátum, a jövő szempontjából a legbiztatóbb ígéretnek tartanánk. Valaki öngyilkos lett egy ligeti padon és az értelmetlen, néma hullát, mint szimbólumot ostromolja az eleinte csak kíváncsiskodó, később a saját nyomorúságának tehetetlenségére ébredő, bámész csoport. Valaki, akinek huszonöt pengője és kislányától egy kedves levele van a tárcájában, meg mer halni, mikor én meg ti, meg ők: mi, lázadás nélkül húzzuk az igát, jobb jövő reménye nélkül!

A „Vendégek a Palackban” meggyőző arról, hogy Mándy Iván nemcsak eddigi zárt témavilágában mozog komoly művészi biztossággal, hanem az egész emberi életet élménnyüké tudja varázsolni.

Nemeskürty István

LORD JIM *Joseph Conrad* regénye (Hungária).

A lengyelből angollá lett író ritka ötvözötű újdonsága a regényirodalomban, a kaland- és pszichológiai regény izgalmas és egyben mélyenjáró műfájának megalkotása. Két évtizedes tengerészmuljtából hozta magával legmélyebb élményét az író. Csaknem minden regénye a tengeren játszódik, kedves hősei: tengerészek. Conradot nem az óceánok páratlan természeti képe ragadta meg, de sokkal inkább az állandó bizonytalanság és veszély világa. Ha nincs szilárd talaj az ember lába alatt, hamarabb meginog a lelke is — vallja Conrad — s ebben a kemény sorsban kendőzetlenül megmutatkozik az igazi férfi. A tenger tehát kerete, de sohasem tárgya és hőse elbeszélésének. Következésképpen antropocentrikus szemlélet jellemzi írásait: remekül megrajzolt viharai nem öncélú stílusremeklésből fakadtak, hanem a viharban hányódó s helytálló, vagy elbukó férfiak sorsa és becsülete ing a hullámok élén. Conrad nem szerelmese a tengernek: ellenséget, állandóan leselkedő és legyőzendő veszélyt lát benne — állapítja meg André Maurois „Joseph Conrad”-jában. S a férfias bátorság, a mindvégig kitartó becsületesség ennek az írónak legfőbb étosza.

Lord Jim, a „Patma” másodkapitánya ez ellen az iratlan törvény ellen vétett, amikor elmenekült társaival a süllýedő gőzösről, sorsára bízva a hajót nyolcszáz utasával. Maga sem érti, hogy tehette meg, — de már nem segíthet rajta. A hajót megmenti egy francia gőzös s Jim tengerésztörvényszék elé kerül. A bíróság megfosztja oklevelétől — s ami sokkal fájóbb: becsületétől is. Itt, a tárgyaláson ismerkedik meg Marlowval — a Conrad-regények sztereotip elbeszélőjével. Voltaképp az ő szájába adja az író a

mesét s ebből az elbeszélésből kerekedik ki az egész, sajátos szerkezetű regény. Joseph Conrad eredeti elbeszélő módszere az a gyakran szakadozott, töredező eseménylánc, melyet olyan időrendben közöl, ahogyan egy-egy új szemtanútól ő maga megszerzi a hiányzó szemekeket. Az olvasó a hitteles valóság igényét érzi meg ebben a végtelenül pontos, adatszerű előadásban.

Conrad regénye keményen és változhatatlanul tesz hitet az örök erkölcsi törvény mellett. Stílusa is ilyen férfiasan egyenes, cikornyátlan, érzélgésmentes. Sokszor érezzük, hogy hősei elérzékenyüléseket milyen gondosan kendőzik: akárhányszor fölugrának az asztal mellől s eltűnnek az éjszakában, semhogy szavakbafoglalják. Világa egyértelműen férfias — egyetlen nőalakja, Jim patusani szerelme, csaknem idegen ebben a képben. Alig van nő is érintő problémája az írónak. A mozaikszerű részekből egybeálló regényt egyetlen dinamikus eszme hatja át s viszi, sodró erővel egyetlen irányba, könyörtelen céltudatossággal.

Eppen e félreismerhetetlen egylényegűségen ejtett csorbát Örkeny István pongyola fordítása. Conrad nyelve nem elhanyagolható járuléka regényeinek. Ez a fordítás azonban, sajnos, nem magyar, csak *pesti* nyelven tolmácsolja az írókat. Körülményes, hosszadalmas, magyartalan mondatok kígyói tekerőznek végig a könyvön nyakra-főre, *aki, ami, amely-es* mellékmondatok nyújtják, vértelenítik az írói mondanivalót. A fordító nem lát-szik érzeni nyelvünk mellérendelő voltát s únos-úntalan alárendelő szerkezetekkel zsúfolja meg mondatait, szorgalmasan írva tárgyas igeragozásunkat; igenyi jelzőinket mázsásléptű jelzői mellékmondatokkal helyettesíti.

Ormi János

Felelős szerkesztő és kiadó: Sik Sándor.

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL

Szalóczi Pelbárt:

Temesvári Pelbárt

Török Jenő:

Krisztus és az Egyház

Rónay György:

Chopin

Mihelics Vid:

Kérdések és távlatok

Thurzó Gábor:

A költő és a megsebzett (Clemens Brentano)

Rónay György:

Racine

Yves Congar:

Történelmi szemlélet és kereszténység

*

Abraham a Santa Clara, Szent Gertrud, Szent Mechtild, Bourdaloue, Temesvári Pelbárt középkori misztikusok írásaiból

*

Csanád Béla, Dobi János, Pilinszky János, Sik Sándor, Tűz Tamás, Vidor Miklós, Weöres Sándor versei

Remenyik Zsigmond, Willa Cather, Molnár Kata, Jules Supervielle elbeszélései

ARANY, EZÜST, ÉKSZER

VÉTEL, ELADÁS

Kehely, cibórium, szentségtartó nagy választékban

Dr. BAJMÓCZINÉ WINTERMANTEL TERÉZ

Budapest, VII., Rákóczi-út 10. I. 2

FÉRFIKALAPOT KÖSZEGI kalaposmestertől

IX., RÁDAY-UTCA 26. és MŰZEUM-KÖRÚT 15.

Nagy bel- és külföldi kalapraktár. **JAVÍTÁS.**

Ha fáj a tyúkszeme

ANTICORS tyúkszemirtőt használjon, biztosan elmulasztja.

1 adag Ft 3•80

NAGY DROGÉRIA Budapest, VIII. kerület, József-körút 19.

